E-ISSN: 2564-7202

JOURNAL OF EASTERN ANATOLIA SOCIAL SCIENCES TRENDS

DOĞU ANADOLU SOSYAL BİLİMLERDE EĞİLİMLER DERGİSİ

2564-7202

Cilt/Vol:4 Sayı/Issue: 2 Yıl/Year:2020

Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi (DASED) (Joural of East Anatolian Social Sciences Trends) (J-EAST), Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayınlanan **ulusal hakemli** online yayın yapan akademik bir dergidir. Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, eğitim bilimleri, öğretmen yetiştirme, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, maliye, sosyoloji, psikoloji, tarih, Türk dili ve edebiyatı, felsefe, hukuk ve din bilimleri alanlarında ulusal/uluslararası düzeyde bilimsel bir niteliğe sahip, özgün araştırma makalelerine ve derlemelere yer verir.

DERGİMİZDE YAYINLANAN MAKALELERDE YER ALAN FİKİRLER/DÜŞÜNCELER YAZAR/YAZARLARIN KENDİ GÖRÜŞLERİNİ YANSITMAKTADIR.

“DERGİMİZDE YAYINLANAN MAKALELERDEN DOĞABİLECEK HER TÜRLÜ SORUMLULUK MAKALELERİN YAZAR/YAZARLARINA AİTTİR”.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER

- ResearchBib
- ASOS Index
- Journal Factor
- Academic Keys
- Rootindexing
- Scientific Indexing Services
- Eurasian Scientific Journal Index
- COSMOS IF
- i2or
- International Scientific Indexing
- infobase index
- Science Library Index
- DRJI

İÇİNDEKİLER

Editör'ün Mesajı **1**

ANAOKULU MÜDÜRLERİNİN İKİLİ EĞİTİM UYGULAMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ **2**

HELÂL SERTİFİKASINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER ve BU SERTİFİKADAN KAYNAKLANMASI MUHTEMEL ÖZEL HUKUK İHTİLAFLARI **17**

İBN HİŞÂM EL-ENSÂRÎ'NİN *EL-İ'RÂB 'AN KAVÂ'İDİ'L-İ'RÂB* ADLI ESERİNDEKİ METODU **32**

أثر الصحابة على فقه أهل الكوفة وثقافتها" عبد الله بن مسعود أنموذجاً" **49**

علم اللغة واللسانيات: دراسة في النشأة والتسمية والمفهوم **67**

YAYIN İLKELERİ **83**

YAZIM KURALLARI **84**

Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, 4/2, 2020
e-ISSN: 2564-7202

HELÂL SERTİFİKASINA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER ve BU SERTİFİKADAN KAYNAKLANMASI MUHTEMEL ÖZEL HUKUK İHTİLAFLARI

Doç Dr. Özlem TÜZÜNER[1]

Özet

Helâl sertifikası, çift yönlü faydalarıyla, yalnız alıcı/tüketici kümesini değil, satıcı/sağlayıcı/tacir kesimini de etkisi altına almaktadır. Helâl sertifikasının ticaret hayatında var oluşuna gerek Türk öğretisi gerekse de mukayeseli öğretide eleştiriler yöneltilmektedir. Helâl sertifikasına yöneltilen eleştirilerin dikkate alınması, bu sertifikanın itibarının artmasını sağlayabilir. Bir emtianın veya hizmetin helâl olup olmadığı asla nihai anlamda şüpheli olamaz. Bahsedilen şüphe sadece üretim veya sunum sürecine dair bilgi eksikliğinden kaynaklanmakta olup geçicidir. Üretim veya sunum süreci, özellikle içerik ve katkı maddeleri tam tamına analiz edilirse, her emtia veya hizmetin helâl yahut haram olduğu derhal netleşir. Sertifikası olmadığı hâlde sertifikalı gibi satılan veya haram olmasına rağmen helâl gibi sertifikalanan ürün, alım satımın tüm aktörleri nezdinde çeşitli hukukî ihtilaflara sebep olabilir. Helâl sertifikası kaynaklı özel hukuk ihtilaflarının ulusal çözümünde, Türk Medenî Kanunu, Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun uygulama alanı bulabilir. Sayılan kanunların uygulanmasında belirleyici olan başat kriter, somut olayda rol alan süjelerin hukukî statüsüdür. Helâl sertifikasından kaynaklanması muhtemel özel hukuk ihtilaflarında, ulusal hukukun sunduğu hukukî kurumlardan birini diğerine tercih ederken, alıcının, tüketici veya tacir olup olmadığı araştırılır ki, buna göre mezkûr ihtilafın vasıflandırılmasında, borçlar, kişiler, tüketici ve/veya ticaret hukukundan yararlanılır.

Anahtar Kelimeler: *Helâl sertifikası, şüpheli, eleştiriler, özel hukuk ihtilafları*

CRITICISM of HALAL CERTIFICATES and PROSPECTIVE PRIVATE LAW DISPUTES ARISING THEREFROM

Abstract

Halal certification, with its two-sided benefits, affects not only the buyer or consumer but also the seller or supplier. Still, the existence of halal certification in commercial life is criticized in both Turkish and international doctrine. Criticism of a halal certificate may be useful in increasing its reputation. Whether a commodity or a service is halal can never be ultimately doubtful. Such a suspicion is temporary, only arising from the lack of knowledge about the production or presentation process. If the production or presentation processes, and especially the ingredients and additives, are thoroughly analyzed, it immediately becomes clear whether a given commodity or service is halal or haram.Products that are sold as if they are certified although they are not, or those that are certified as if halal even though they are haram, may cause various legal disputes among all actors of the purchase and sale. The Turkish Civil Code, the Turkish Code of Obligations, the Turkish Commercial Code, and the Law on Consumer Protection may find applications in the national resolution of private law disputes arising from halal certificates. The decisive factor in the implementation of the aforementioned laws is the legal status of the subjects involved in the case in question. In private law disputes that arise from halal certificates, the question of whether the buyer is a consumer or a merchant is considered when choosing one of the legal institutions provided by national law over another, and in this way, the dispute may be qualified as originating from the law of obligations, consumer law, or commercial law.

Keywords: *Halal certificate, doubtful, criticism, private law disputes*

[1] Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Hukuk Anabilim Dalı, ozlemtuzuner@gmail.com, 0000-0002-5575-3400

GİRİŞ

Helâl sertifikası, bireylerin din ve inanç özgürlüğünü ilgilendirdiği gibi, Müslüman tüketicinin yaşam alanını da yönlendirmektedir. Türk tacirlerin, yalnız gıda satış ve ihracatında değil, bankacılık ve turizm sektörleri dikkate alındığında, bazı hizmetlerin sunumunda da işbu sertifika sayfası, önemli iktisadî misyon arz etmektedir. Bu kısa çalışmada, helâl gıda üzerine kısa bilgiler paylaşılmakta, helâl-haram arası şüpheli betimlemesine yönelik eleştiriler arz edilmektedir. Daha sonra, helâl sertifikasyonu hakkında gerek dünyadaki gerek Türkiye'deki gelişmeler özetlenmektedir. Helâl belgelemenin önemi ve yararları ortaya konulduktan sonra, söz konusu sertifikasyon hareketine yöneltilen eleştiriler sunulmaktadır. Nihayet, helâl sertifikasyondaki olası suiistimallerin sebep olabileceği hukuka aykırılıklar öngörülerek, Türk özel hukuku çerçevesinde bazı analizlere yer verilmektedir.

Helâl Gıda Üzerine Kısa Bilgiler Ve Şüpheli Nitelemesinin Geçiciliği

Helâl, izin verilen, meşru veya geçerli anlamına gelir. İslâm dininde, helâl gıda tersinden sayılarak belirlenmektedir. Öyle ki haram yiyecek ve içecekler dışında kalan her gıda helâldir. Kural olarak, helâl sıfatı, temizliğe ve saflığa işaret etmektedir. Domuz, İslâm usulüne göre kesilmemiş hayvan, alkol ve tüm sarhoşluk veren maddeler, etobur-yırtıcı kuş ve sürüngenler, kan, bu sayılanlardan elde edilmiş veya bunların karıştığı gıdalar hiç şüphesiz haramdır (Batu, 2012; Özgen ve Hazarhun, 2019; Keleş, 2015; Güzel ve Kartal, 2017; Köseoğlu, 2014; Şimşek, 2013; Fuseini, 2017; Khan ve Haleem, 2016; Toğçuoğlu, Özkul ve Tekelioğlu, 2017; Mohamed, 2013).

Helâl kavramı, İslâm Hukuku'nda net olup İslâm dinine mahsus kurallara uygun surette kazanılan parayı ve aynı usullere göre üretilen ürünleri içerir. Helâl ürün, İslâm'da yasaklanmış herhangi unsuru içermeyen, haram unsurlardan arındırılmış yerlerde veya cihazlarda hazırlanan, işlenen, taşınan ve depolanan emtia demektir. Ayrıca, helâl ürünün, helâl olmayan herhangi bir gıda ile hazırlama, işleme, taşıma ve depolama aşamasında direkt temasta olmaması icap eder (Alagöz ve Demirel, 2017; Güzel ve Kartal, 2017; Tüzüner, 2014).

Bankacılık sektöründe ve gıda teknolojisinde meydana gelen gelişmeler, Müslümanları, helâl kazanç ve helâl ürün konusunda kuşku ve endişeye düşürmektedir (Tüzüner, 2014). Özellikle gıda mühendisliğinde meydana gelen teknolojik gelişmeler yüzünden, sair gıdanın helâl olup olmadığı hususunun şüpheli sayılabileceği doktrinde zikredilmektedir (Batu, 2012; Özgen ve Hazarhun, 2019; Keleş, 2015; Yalçın, 2017; Boran, 2016; Köseoğlu, 2014). Meselâ genetiği değiştirilmiş organizma (GDO) konusunda, insanlık için açıkça yararlı (Alkış, 2018) olduğu sonucuna varıldığı gibi, "hilafü'l-evla niteliğinde mubah" (Günay, 2011) nitelemesi de uygun görülmüştür. Hatta haram helâl arası sanılan şüpheli noktasında, korulukla ilgili bir Hadis incelenmektedir (Köseoğlu, 2014; Günay, 2011; Keleş, 2015; Yıldırım, 2019). Aslında bu çok değerli hadiste, her ikisinden de kaçınılması zaruri olduğu için şüpheli ve haramın özdeş değerlendirildiği de söylenebilir. Sonuçta hem şüpheli hem haram, kalbin temizliğine ve sağlığına zarar verir. Kanımca, bir emtianın veya hizmetin helâl olup olmadığı asla nihai anlamda şüpheli olamaz. Bahsedilen şüphe sadece üretim veya sunum sürecine dair bilgi eksikliğinden kaynaklanmakta olup geçicidir. Üretim süreci ve katkı maddeleri tam tamına analiz edilirse, her gıdanın helâl veya haram olduğu derhal netleşir. "Helâl olması şüpheli katkı maddesi", "şüpheli kategorisi", "şüpheli şeyler" veya "helâlliği şüpheli ürün" gibi ifadeler aslında muvakkat nitelemelerdir. Bir gıda ya haramdır ya da helâldir. Şüphe ve sorgu varsa, basitçe, haram veya helâl olduğu analiz üzerine belirlenecektir.

Helâl Sertifikasyon Hakkındaki Gelişmelerin Özetlenmesi

Helâl sertifikasyon, güvenilir, yetkili ve tarafsız kurumun, başvuru konusu üretimi ve netice itibariyle üretilen ürünü denetlemesini, helâl standartlara tam uygunluk tespiti üzerine, bu tespitini belgeyle onaylamasıdır. Helâl sertifikasyon yalnız gıdada değil, turizmden kozmetiğe, yenilenebilir enerjiden lojistik ve tarımsal işlemlere pek çok emtia ve hizmeti eşgüdümlü ilgilendirmektedir (Şimşek, 2013; Ratnasari, Gunawan, Rusmita ve Prasetyo, 2019; Fındık, 2019). Şeriat marketindeki temel kurallar, dinî değerlerin üstün tutulması, sadece helâl emtia ve/veya hizmet sunulması, hayata İslâm penceresinde bakılması, uzun ve kısa vadeli hedeflerin netleştirilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Ratnasari vd., 2019).

Helâl sertifikası verilebilmesi için, yalnız helâl standartlara uygunluk kâfi gelmez, ayrıca saflık ve sağlık araştırmasından da başarıyla geçilmesi icap eder. Dünya Sağlık Örgütü ile Gıda ve Tarım Örgütü tarafından ortak oluşturulan Gıda Kodu (*Codex Alimenterus*) bünyesinde, 1997 yılında, helâl terimini konu edinen özel yönerge yayınlanmışsa da bu yönerge tavsiye niteliğindedir. İslâm Ülkeleri İçin Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC), helâl konusundaki standardizasyon, akreditasyon ve sertifikasyon konularında, 2010 yılından bu yana, uluslararası boyutta çalışmalar sergilemektedir. Diğer taraftan, 2008 yılından bu yana, helâl standardizasyon, İslâm Konferansı Teşkilatı (İKT) çatısı altında, önemli bilimsel çalışma ve toplantılara konu edilmektedir (Şimşek, 2013).

Dünyada, Amerika İslamî Gıda ve Beslenme Konseyi (IFANCA), Malezya İslâmî Gelişim Departmanı (JAKIM), Endonezya Ulema Meclisi (MUI) ve İran İslâm Araştırma ve Enformasyon Dairesi helâl belgelendirme konusundaki liderler arasındadır (Yalçın, 2017; Şimşek, 2013; Yıldırım, 2019; Dahlan ve Sani, 2017; Khan ve Haleem, 2016; Fındık, 2019). Dünya Helâl Konseyi (WHC) önderliğinde toplanan Dünya Helâl Forumu (WHF), Avrupa İslâm Konseyi (EIC) ve SMIIC, uluslararası standartları belirleyen kuruluşlardandır.

Malezya, helâl logosunun ve sertifikasının itibarını ve güvenilirliğini küresel boyutta kabul ettirmek konusunda kararlıdır (Fındık, 2019; Yıldırım, 2019). Helâl logo ve sertifikasının sadece endüstriye değil tüketiciye de yaraması amaçlanmakta, böylece ekonomik ajanlar arasında kazan-kazan sonucu yaratması ümit edilmektedir (Yıldırım, 2019).

Türkiye'de, Türk Standartları Enstitüsü (TSE), helâl uygunluk belgesi, helâl parti malı uygunluk belgesi, helâl kesim belgesi adı altında üç türlü helâl sertifikasyon hizmeti sunmaktadır. Esasen TSE, helâl dairesini, JAKIM kriterlerine binaen değil, SMIIC standartlarından örnekseyerek netleştirmiştir (Şimşek, 2013; Yalçın, 2017). Dinî, ilmî ve vicdanî boyutu olan helâl faaliyetlerin üst mertebeden kontrol edilmesi amacıyla Helâl Akreditasyon Kurumu (HAK) kurulmuştur. HAK, şimdilik Türk Standartları Enstitüsü Helâl Belgelendirme Müdürlüğü'nü akredite etmiş gözükmektedir. HAK, helâl gıda sertifikasında yaşanılan uygulama farklılıklarının ortadan kaldırılması hedefine hizmet etmektedir (Güzel ve Kartal, 2017).

TSE yanı sıra, Bursa'da Dünya Helâl Birliği (DHB); İstanbul'da, Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalama Araştırmaları Derneği (GİMDES), Helâl Gıda Denetim ve Sertifikalandırma Merkezi (HEDEM) ve ADL Belge Danışmanlık ve Eğitim Hizmetleri (ADL); Konya'da, Helâl Derneği (HELALDER); İzmir'de, KAS Uluslararası Sertifikasyon Gözetim Teknik Kontrol Hizmetleri Şirketi (KAS) gibi pek çok kuruluş helâl sertifikası hizmeti sunmaktadır (Şimşek, 2013; Yalçın, 2017; Kurtoğlu ve Çiçek, 2013).

İslâm hukukunda, mezhepler arası farklılıklar yönünden kıyaslamalar yapılıp, deniz ürünleri ve hayvan kesim kurallarında nüanslardan bahsedilse de (Şimşek, 2013; Keleş, 2015), helâl dairesinde derin ayrışmalar asla söz konusu değildir.

Helâl Sertifikasyonun Önemi Ve Yararları

Helâl belgelendirme, gerçek kişiler için din ve inanç özgürlüğünü ilgilendirdiği gibi, kamusal açıdan da gıdada güvenlik ve istikrar ilkelerini desteklemektedir. Ticarî yönden konuya yaklaşıldığında, uluslararası emtia ve hizmet transferinin önemli bölümünü yönlendirmektedir (Şimşek, 2013).

Malezya, Singapur, Filipinler, Ortadoğu yanı sıra bazı Avrupa ülkelerine, Türkiye'de üretilen deterjan, gıda ve kozmetik gibi pek çok ürünlerin ihraç edilmesi, helâl sertifikası ve helâl logosuyla kolaylaşmaktadır. Çin ve Kuzey Afrika'da yaşayan Müslüman kitleler eklendiğinde, gıda sektörünün İslâmî beklentileri haiz dilimi her geçen gün büyümektedir. Çoğunluğu Müslümanlardan oluşan toplumlar söz konusu olduğunda, helâl sertifikası, mezkûr devletlerin ithal ettiği emtialar bakımından, neredeyse ticarî zorunluluk mertebesindedir (Köseoğlu, 2014).

Türkiye'de, 2018 yılında, yaklaşık sekiz yüz müşteri üzerinde yapılan araştırma neticesinde, helâl sertifikasıyla tüketicilerin yönelim ve güven arayışı arasında önemli etkileşim olduğu tespit edilmiştir (Memiş, Cesur ve Akın, 2018).

Yozgat'ta, 2013 yılında yapılan sosyolojik araştırma, tüketicilerin helâl gıda arayışında olduğunu, sertifikalara değer verdiklerini, gelir ve eğitim seviyesi yükseldikçe helâl arayışında köy pazarının yerini büyük markalara beslenen itimadın aldığı ortaya konulmuştur (Kurtoğlu ve Çiçek, 2013).

Konya'da, 2017 yılında yapılan kantitatif çalışma, tüketicilerin helâl sertifikalı ürün seçimindeki önemli faktörleri, "tutum", "algılanan davranış kontrolü" ve "öznel norm" şeklinde netleştirmiştir (Alagöz Başaran ve Demirel, 2017). Kahramanmaraş'ta 2017 yılında yapılan araştırmada, tüketicilerin %76'sının helâl gıda hakkında bilgi sahibi olduğu, %54.6'sının helâl sertifikalı ürüne fazla ödemeye razı olacağı ifade edilmiştir (Çukadar, 2017).

İstanbul'da, 2014 yılında yapılan başka bir sosyolojik araştırmada, tüketicilerin helâl sertifikasına verdikleri önemin cinsiyet, yaş, eğitim faktörlerinden bağımsız; fakat medenî durumla yakından ilgili olduğunu ortaya koymuştur (Özdemir ve Yaylı, 2014).

Esasen dünyada yapılan pek çok araştırma, helâl hassasiyeti olan Müslüman tüketicilerin helâl logosunu önemsediğini istatistik olarak ortaya çıkarmıştır (Keleş, 2015; Kurtoğlu ve Çiçek, 2013; Fuseini, 2017). Meselâ helâl ürün ve hizmet sunumu Tayland'da yıllık %9 büyüme arz etmektedir. Malezya'da bu sertifika sistemi alıcının karar verme mekanizmasında en önemli etkenler arasındadır. Endonezya'da da ürünlerin helâl sertifikalı olması ihracatta rekabet edilebilirlik başarısı sağlamaktadır (Ratnasari vd., 2019). Şu hâlde, helâl sertifikası, çift yönlü faydalarıyla, yalnız alıcı/tüketici kümesini değil, satıcı/sağlayıcı/tacir kesimini de etkisi altına almaktadır.

Helâl Sertifikası Hakkında Güncel Düşünce Ve Eleştiriler

Sadece gıda sektöründe değil, ilgili tüm alanlarda, özellikle hizmet sektörleri arasında yer alan bankacılık ve turizmde, helâl belgelendirme hem hukuk ilminde hem de sosyal bilimlerde doktrine konu edilmektedir. Değerlendirmelerin tamamında, helâl sertifikasına, din ve inanç özgürlüğü noktasında doğal olarak pozitif yaklaşılsa da bazı eleştirilerin yöneltildiği görülmektedir. Öncelikle mukayeseli öğretiye, ardından Türk doktrinine yer verilmelidir.

Malezya bakış açısında, helâl sertifikası, devlet, üreticiler ve alıcılar nezdinde, ekonominin tüm aktörlerine kazanç sağlamaktadır. Basitçe helâl endüstrisinden tüm dünyanın kazanç sağlamasına vesile olmaktadır. Fakat gıda mühendisleri ve kimyagerler bile, gelişen gıda teknolojisi ve küreselleşme nedeniyle helâl olan ve olmayan ürün kontrolünde güçlük yaşamaktadır (Yıldırım, 2019).

Endonezya perspektifinde, devletin helâl-haram noktasında çelişen fetvalardan hangisini dikkate alacağının önemli sorun arz ettiği tespit edilmiştir. Çağdaş Endonezya İslâm

algısında, İslâmî otoriteler arası görüş çekişmesiyle baş edilmelidir. Helâl hakkında karar verme yetkisi devletin olmamalıdır. Bu yetki dinî mahkemelere bırakılmalıdır. Helâl sertifikası verme tekelinden kurtulmak gereklidir. Sertifika MUI inhisarından alınmalı, birçok kuruluşun sertifika vermesi mümkün olmalıdır (Hosen, 2012). Hakikaten birleşik helâl belgelendirme ütopyası gerçek olsaydı, helâli haramdan yeknesak şekilde ayırt eden sertifikasyon hareketinde, küresel boyutta, hukuk güvenliği tesis edilebilirdi.

Malezya'dan farklı olarak, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nde helâl sertifikası veren bağımsız pek çok kuruluş bulunmaktadır. Vicdanlı helâl sertifikası, helâl kalitesini yükseltebilir. Her ülkede, helâl belgelendirmenin suiistimaline karşı farklı hukuk kurallarının uygulanması, ancak birleşik küresel helâl belgelendirme (*unified global Halal certification*) sayesinde çözülebilir (Dahlan ve Sani, 2017; Khan ve Haleem, 2016).

Fransa'da da helâl sertifikası mercek altına alınmıştır. Şöyle ki, güvensizliğin kurumsallaşmasına (*l'institutionnalisation de la méfiance*) dönüştüğü (Bergeaud-Blackler, 2006); helâl pazarlarının (*les marchés halal*) ekonomik aktörler tarafından *domine* edildiği; bu sertifikadan elde edilen farklı gelirlerin kült Müslüman otoritelere ulaşmadığı; bu konuya kamu gücünün kontrolör şeklinde müdahalesinin gerektiği (Bergeaud-Blackler, 2005); Fransa'daki Müslüman tüketiciler nezdinde dönülemez şekilde yer edinen helâl sertifikasının, hükümet politikası gereği yeknesak şartlara bağlanmamakla, ülkedeki yegane sertifika kurumuna peşkeş çekildiği (Stitou ve Rezgui, 2012) kaleme alınmıştır. Bu eleştirilerde, helâl sertifikasının aslî amacını ifa edemediği, güven vereceğine bilakis güvensizliğe sebep olduğu iddia edilmektedir. Her hâlükârda, Fransa'daki Müslüman göçmen nüfusun helâl et tüketimini gerekçelendirmesinde, dinî öz tanımlama ve kültürel diyet değerleri belirleyici kriterdir. Helâl seçiminin açıklığa kavuşturulmasında, dinî hassasiyetini düşük tanımlayan Müslümanlar, bireysel seçim hakkına odaklanırken; dinî kimliğini yüksek bağlılıkta addedenler, İslâm toplumunun ortak kontrolüne dayanmaktadır (Bonne, Vermeir, Bergeaud-Blackler ve Verbeke, 2007).

Fransa'da, helâl sertifikası hakkında dinî, politik ve sosyolojik zorluklar söz konusudur. Fransa'da yaşayan Müslümanların helâl sertifikası ihtiyacının sadece dinî konu sayılarak, direkt ulusal müdahaleden laiklik nedeniyle imtina edilmesi isabetli değildir. Çünkü konunun dinî olmak dışında, politik, ekonomik ve sosyolojik boyutları bulunmaktadır. Kimlik algısında önemli yer dolduran helâl gıdaya erişim, Fransa'daki Müslümanların yaşam biçiminde ve benlik tanımında olmazsa olmazdır (Mohamed, 2013). Esasen Fransa'nın helâl sertifikası hakkındaki pasif tutumunu 2013 yılından bu yana bir nebze değiştirdiği ifade edilmelidir. Sadece Fransız İçişleri Bakanlığı değil, Tarım ve Gıda Bakanlığı da helâl gıda ve özellikle helâl et konusunda hassasiyetini sergilemektedir (*Ministère de l'agriculture*, 2020). Yine konunun, Fransız Müslüman İbadetleri Konseyi (*le Conseil Français du Culte Musulman*) tarafından dikkate alındığı eklenmelidir. Konsey, 2016 yılında, tavsiye niteliğinde bir dizi standart yayınlamıştır. 2017 yılında Fransa'daki helâl pazarı genişleyerek 5,5 milyar *Euro* tutarına ulaşmıştır (Derroisné, 2018).

Hollanda'da helâl ürünler büyüyen pazar teşkil etmektedir. Hollanda süpermarketleri, hastaneleri ve okulları, tedariklerine helâl gıda eklemeye karar vermektedir. Helâl sertifikasının görünür olması, hayvanların korunması aktivistleri ve Hollanda toplumunun "İslâmlaştırılmasından" korkan insanlar tarafından eleştirilmektedir. Öyleyse, Hollanda ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki helâl ve koşer düzenlemeleri kıyaslanmalıdır. Çünkü Hollanda devleti hem helâl hem de koşer konusunu, tamamen ticarî ve dinî alanlara bırakarak müdahaleci tavır sergilemekten özellikle imtina etmektedir. Hollanda devleti, helâl ve koşer sertifikasıyla, organik sertifikasıyla aynı oranda ilgilenmektedir. Konuya, Yahudi veya Müslüman politik lobilerinden bağımsız olarak, dinî değil, tüketici hakları perspektifinde yaklaşılmalıdır (Havinga, 2010).

Küresel helâl endüstrisinin genişlemesi üzerine, bilhassa helâl sertifikasyonu hedefleyen yeni İslam fobisi biçimi ortaya çıkmıştır. Öyle ki, Avusturalya'da, helâl sertifikasyondan elde edilen gelirlerin terör örgütlerini maddî açıdan desteklemek amacıyla kullanıldığı iddia edilmiştir. Helâl sertifikalı ürünlerin hedeflenmesi ve etiketlenmesi, İslâm fobisinin açık ve gizli tezahürü olarak yorumlanmaktadır (Etri ve Yücel, 2016).

Suudi Arabistan'da yayınlanan bir makaleye göre, Müslüman olmayanların dâhi, ek güvenlik, hijyen ve kalite güvencesi sunduğu için helâl ürünleri tercih ettiklerine dair güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Buna rağmen, helâl sertifika organizasyonlarının özellikle gıda ve kozmetik endüstrilerinde benimsenen süreçler, teknolojiler ve katkılara hitap eden uygun normlara sahip olmadığı gözlemlenmektedir (Khan ve Haleem, 2016).

Helâl sertifikasının yüksek ücretleri küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından dezavantajdır. Sonuçta helâl sertifikası, önemli finansal yatırım gerektirdiği gibi, sertifika işlemlerinin tamamlanması da oldukça zaman almaktadır. Helâl sertifikasyonun ek maliyetine çoğu durumda tüketici katlanır. Helâl standardında küresel birleşme sağlanması hem sertifika kriterlerine açıklık getirecek hem de ücretlerin dengelenmesine yarayacaktır. Böylece helâl ürün alanında işletmeler eşit şartlarda yarışacaktır (Fuseini, 2017).

Türkiye'de SMIIC kriterleri yönünde pozitif tavır alınmıştır. "SMIIC standardı helâl belgelendirme ve gıda konusunda son derece olumlu çalışmadır" (Şimşek, 2013). Helâl-haram çizgisi, şaibe ve şüphe götürmeyen hassasiyet gerektirir. Sertifikasyon, güven veren etkili delil olmalıdır. Sertifikasyon hizmeti, pazar malzemesine dönüşmemelidir. Helâl belgeleme hizmeti, dosdoğru sunulmalı, ticarî kaygılardan uzak organize edilmelidir (Keleş, 2015).

Türk özel hukuku bakış açısında da helâl belgelemeye önemli eleştiriler yöneltilmiştir. Türkiye'de helâl sertifikası açılımı, olumlu amaçlarla, özellikle Türk üreticilerin ihracat hacmini genişletmek ümidiyle gerçekleşmiştir. Oysa İslam dinine mahsus helâl açıklamasına yabancı ABD, Brezilya, Arjantin, Rusya ve Çin gibi ülkeler, Müslümanların helâl ürün ihtiyacını karşılayan öncü ülkelerdir. Esasen çok güzel ümitlerle Müslümanlara hizmet etmek üzere kullanılagelen helâl sertifikası, ekonomi devlerinin helâl kavramını yozlaştırıp, ranttan pay alma aracı hâline gelmemelidir. Bir kez daha icat edilen iktisadî araçların, ismine değil, gerçekte kime hizmet ettiğine odaklanılması gereği ortaya çıkmıştır (Tüzüner, 2014).

Anılan eleştiriler dikkate alındığında helâl sertifikasyonun emperyalizmin aracı olmaktan çıkarılması, sertifikasyon sürecinde kâr amacı güdülmeksizin gezegendeki tüm Müslümanların helâl hassasiyetine hizmet eder mertebeye ulaştırılması, bunun için İslamî gerekleri ön planda tutan gerçek ve ortak akreditasyon mekanizmasının başrol oynaması temennileri yinelenmelidir (Tüzüner, 2014).

Türk Özel Hukuku Işığında Helâl Belgelemenin Suiistimali

Özel hukukun gerek kişiler ve tüketici hukuku gerek borçlar ve ticaret hukuku bakış açısında, helâl gıda sertifikası, çok yönlü hukukî önem arz etmektedir. Dinî hassasiyetle helâl dairesinde yaşama arzusu güvenli gıda ve sağlıklı hizmetle birleştiğinde, gerçek kişiler yönünden, din ve inanç özgürlüğünü, manevî yönüyle kişilik hakkını ilgilendirmektedir. Diğer taraftan, İslâm hukukuna aykırı verilen helâl sertifikası yüzünden tüketicinin doğru bilgiden mahrum kalması, tüketici hukuku yönünden ayıplı hizmet veya ayıplı satış gibi olasılıklara işaret etmektedir. Ticaret şirketleri bakış açısında, uluslararası ticaretin Müslüman kitlelere hitap eden kısmı hesap edildiğinde, uluslararası gıda transferinin önemli bölümüne adeta giriş vizesi helâl sertifikasıdır. Helâl sertifikasında başa gelebilecek hukuka aykırılıklar ticaret hukuku açısından da önemli sonuçlar doğurabilir. İşte bu hukuka aykırılık ihtimalleri aşağıda özet hâlinde değerlendirilmektedir.

Sertifikalanan ürün veya hizmet gerçekten helâl ise, alıcı, sertifika sayesinde yöneltilen zikir ve vaade kavuşmakla hiçbir hukukî sorun doğmaz. Buna karşılık, sertifika hakikati yansıtmıyorsa, bir dizi hukukî değerlendirme yapılmalıdır. Bu noktada, doktrinde,

sertifikanın gerçeği yansıtmaması ihtimali değerlendirilmiştir (Topçuoğlu vd., 2017; Topçuoğlu ve Özkul, 2014). Ayrıca, önem sıralamasında, tüketici hukukunun öncelikli olduğu ifade edilmiştir (Topçuoğlu vd., 2017). Bu değerlendirmelere medenî hukuk tekniği açısından bazı eklemelerde bulunulabilir. Bir teşebbüsün yetkisi olmadığı hâlde helâl sertifikası kullanması doğrudan haksız rekabet hükümlerinin uygulanmasına mahal vermeyeceği gibi; beklenmedik şekilde, aldatma, ayıba karşı garanti ve kişiliğin korunması gibi bir dizi daha hukukî etiketleme devreye girebilir. Çünkü olayda, sahte sertifikalı ürünün alıcısı tüketici ise, ticaret değil, artık tüketici hukuku vasıflandırması uygun olur. Yine de tüketicinin, rekabetin veya kişiliğin korunmasında, bazı kanun hükümlerinin diğerlerine üstünlüğü yahut önceliği peşinen kabul edilmese daha sağlıklı olur. Zira helâl sertifikasından doğan özel hukuk ihtilaflarında, ulusal hukukun sunduğu çözüm yollarından uygun olan, salt "özel hüküm genel hükmü bertaraf eder" ilkesinin yalınlığında tayin edilemez. Örneğin, sahte sertifikalı haram gıda, yemek hizmeti sunan restoran tarafından başka tacirden satın alınıp müşterilere yemek olarak sunulsa, restoran sahibi müşterilerine karşı mahcup olsa, hatta belki onlara tüketici hukuku uyarınca tazminatlar ödese dâhi, rakip olmayan iki tacir arasında, haksız rekabet hükümlerinden ziyade, borçlar hukukunun aldatmaya dair genel hükümleriyle, alım satım akdine dair özel hükümleri yarışırken, kişiler hukukunun tacire sağladığı koruma ilk anılan iki olasılıktan birine kümülatif olarak eklenebilir. Özetle, helâl sertifikasının gerçeği yansıtmaması, Türk Medenî Kanunu, Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un birlikte veya ayrı ayrı uygulama alanı bulmasına sebep olabilir. Yalnız sayılan kanunların somut olaya uygulanmasında belirleyici olan başat kriter, somut olayda rol alan süjelerin hukukî statüsüdür. Helâl sertifikasından kaynaklanması muhtemel özel hukuk ihtilaflarında, ulusal hukukun sunduğu hukukî kurumlardan birini diğerine tercih ederken, alıcının, tüketici veya tacir olup olmadığı araştırılır ki, buna göre mezkûr ihtilaf, borçlar, tüketici veya ticaret hukuku dâhilinde vasıflandırılabilir. Esasen ayıba karşı garanti ve aldatma hükümlerinin borçlar hukuku içerisinde yarışması söz konusu olsa, hatta bu yarışmaya ticaret hukukunun haksız rekabet hükümleri eklense bile, kişiliğin korunması noktasında yığılmadan bahsedilir ki böylece yığılan veya yarışan kanunların ayrıştırılması yahut birlikte eşzamanlı uygulanması öncelikle somut olaya karışan öznelerin hukukî statüsüne göre şekillenir.

Malezya hukukunda helâl logosunun veya sertifikasının hukuka aykırı kullanımına dair bildirilmiş somut ihtilaf anılmamaktadır. Bununla birlikte, şeriat temelli yasalarda, helâl sertifikasının suiistimali, helâl-haram kelimeleri yanı sıra bunların tanımlarını dâhi içeren münhasır hükümlere konu edilmektedir (Md Yusof, 2017; Ramli, 2010; Dahlan ve Sani, 2017; Halim ve Ahmad, 2014). Malezya'daki helâl yasaları, yani spesifik helâl hukuku (*specific Halal law*) tüm ülkede geçerlidir (Dahlan ve Sani, 2017; Halim ve Ahmad, 2014). Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki helâl yasaları tüm eyaletlerde kabul görmemekte, helâl yasaları eyaletten eyalete değişmektedir. Hollanda'da münhasır helâl yasası bulunmaz ancak Hollanda'da yaşayan Müslümanlar Hollanda'daki sertifika dağıtıcıya itibar etmektedir (Dahlan ve Sani, 2017). Hemen belirtilmelidir ki, Malezya hukukunun aksine, Türk hukukunda, helâl emtia/hizmet hakkında spesifik helâl hukuku (*specific Halal law*) yani helâl-haram tanımlarına özgü yaptırım içeren Şerri hükümler bulunmamaktadır. Bu yönüyle, Türk ve Hollanda hukukları yanı sıra diğer Avrupa Birliğine üye ülke hukukları benzeşmektedir.

Malezya spesifik helâl hukukunda, helâl sertifikasında kötüye kullanımın soruşturulması, şikâyet üzerine (*based on complaint*), dayatılarak yani zorla (*enforcement inspection*), planlı (*scheduled*) ve takip eden (*follow-up*) denetim şeklinde dörde ayrılır (Md Yusof, 2017). Türk hukukunda, spesifik helâl yasaları bulunmaması soruşturma ve takibat yapılmadığı anlamına gelmez. Türk hukukunda da helâl sertifikasının veya logosunun

suiistimali, sadece medenî sorumluluğa kaynak olmaz (Tüzüner, 2014); gerek cezaî (Topçuoğlu ve Özkul, 2014), gerek idarî yaptırımların uygulanmasına zemin hazırlar.

Sertifikanın ürün veya hizmete helâl damgasını vurması, mezkûr ürün veya hizmetin alıcısı nezdinde, Türk Medenî Kanunu, Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun bakımından önemli sonuçlar doğurabilir. Şöyle ki, helâl sektöründe, alıcı tacirin satıcı tacir karşısındaki konumu, yani tacirlerin birbirleri arasındaki çekişmesi; tacir olmayan alıcının veya tüketicinin satıcıya isyanı münferiden incelenmeye muhtaçtır.

1. Tüketici olmayan alıcının haram olduğu hâlde helâl sertifikasıyla satılan ürüne/hizmete karşı hukukî tavrı

Borçlar hukuku çerçevesinde, haram emtianın helâl sertifikasıyla satılması, alıcının aldatılmasıdır ki aldatılan alıcı Türk Borçlar Kanunu'nun 39'uncu maddesine göre sözleşmeyi iptal edebilir. Ne var ki, aldatma kurumundan yararlanırken, aldatıcı fiilin satıcı tarafından bizzat ve kasten yapılmasına ek olarak illiyet bağı bakış açısında, alıcının satılanı helâl sertifikalı olduğu için satın alması aranır. Diğer taraftan, alıcı, sözleşmeyi iptal etmeyip, Türk Borçlar Kanunu'nun 219 ve devamı maddelerinde düzenlenen satış sözleşmesindeki ayıba karşı garantiden yararlanabilir.

Türk Borçlar Kanunu'nun 219 ve devamı maddelerinin uygulama alanı bulması için, pek çok şart anılabilse de zikir ve vaat edilenin önemli ve esaslı olması yanı sıra aşikâr olmaması aranır (Atasoy ve Özdil, 2017; Ayan, 2007; Ayhan, 2011). İşte helâl olduğu vaat edilen sertifikalı satılanın haram çıkması, anılan önemli ve esaslı ayıp nitelemelerini sağladığı gibi aşikâr olmama şeklinde tanımlanan menfi şartı da tabii ki yerine getirir.

Türk Borçlar Kanunu bakış açısında nihayet, 57'inci maddede yasaklanan dar çerçevede hasız rekabet, ticarî işletme işletmeyen dernek ve vakıf gibi saf medenî hukuk tüzel kişileri arasında uygulama alanı bulabilir. Haksız rekabetin haksız fiil çatısı altında yer alan sorumluluk sebebi olduğunu gösteren ve daha çok meslekî kişiliğin korunması amacını güden Türk Borçlar Kanunu'nun 57'inci maddesi, özel hukukta kaynağını bulsa da davalının tacir olmadığı, gerçekten sınırlı ve zorlama ihtimallere atfedilmektedir (Özel ve Özdemir, 2017; Özdamar ve Ermenek, 2007; Can, 2007; Ballı, 2015; Uzunallı, 2013; Bakan ve Doğan, 2018; Güven, 2011). Tam bu noktada, ticarî işletme işletmemeleri kaydıyla, GİMDES, HELALDER ve TSE gibi kuruluşların, helâl sertifikası dolayısıyla kendi aralarında meydana gelen haksız rekabet ihtilaflarında bu maddenin tatbiki düşünülebilir.

2. Tüketicinin helâl sertifikasının hukuka aykırı kullanımına karşı başvuru yolları

Tüketici hukuku boyutunda, aldatıcı reklâm tanımı yol göstericidir. Aldatıcı reklam, yanlış veya yanıltıcı reklâm yanı sıra tüketiciyi aldatma kabiliyeti şeklinde iki unsurdan müteşekkildir. Reklâmda yalan bulunması aldatıcılığın en bariz göstergesidir (Eroğlu, 2005; Göksoy, 2007; Oruç, 2009; Öcal Akipek, 2014; Özdemir, 2004; Tarman, 2011). Haram emtianın helâl görünümünde sertifikalanması, aldatıcı reklâmın iki unsurunu da barındırır.

Tuzak pazarlama türlerinden parazit pazarlama, yetkisi olmadığı hâlde ürünlerin popüler bir kuruluşla hukuka aykırı ilişkilendirilmesi anlamına gelir (İnal ve Baysal, 2006; Aytaç, 2017). Gerçekte haram olduğu hâlde helâl sertifika veren kuruluşla hukuka aykırı ilişkilendirilen parazitleri ifade etmek adına, parazit pazarlama teriminden yararlanılabilir.

Aldatıcı reklâma maruz kalan tüketici, Türk Borçlar Kanunu'nun 36 ve 39'uncu aldatılma sebebiyle sözleşmenin iptali maddeleri yanı sıra, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 8 ve devamı ayıba karşı garanti hükümlerine başvurabilir. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 8'inci maddesinin 2'inci fıkrasına ve 14'üncü maddesinin 1'inci fıkrasına göre, helâl sertifikalı ürünün/hizmetin haram çıkması, hatta sertifikasız

emtianın/hizmetin helâl sertifika amblemiyle satılması/sunulması, ambalaj veya etikette satıcı/sağlayıcı tarafından bildirilen niteliğin satılanda/sunulanda bulunmamasına tekabül eder. Ayıba karşı garantiden yararlanmak isteyen tüketici, uyuşmazlığın değerine göre, tüketici hakem heyetine başvurabileceği gibi, doğrudan tüketici mahkemesinde de dava açabilir (Tüzüner, 2014).

Haram ürün yemek zorunda bırakılan tüketicinin ayıba karşı garantiden yararlanmasına dair Yargıtay kararı anılmalıdır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 12.02.2014 tarih, 2013/13-492 esas ve 2014/87 karar numaralı içtihadında "*davalının işlettiği tatil köyünde davacıların konakladığı dönemden kısa bir süre sonra yapılan denetimlerde sağlığa zararlı, son kullanma tarihi geçmiş ve menşei de tespit edilemeyen et ürünleri ayrıca domuz etinin de tespit edildiği görülmüştür. Bu durumda davacıların kaldıkları dönemde kendilerine de bu etlerden yedirildiği kanaatiyle açtıkları manevî tazminat isteminin kabulüne dair mahkeme kararı yerindedir*" cümlelerine yer vermiştir (Güzel ve Kartal, 2017; Topçuoğlu vd., 2017).

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 62'inci maddesinin 1'inci fıkrasına göre, her aldatıcı uygulama aynı zamanda haksız ticarî uygulamadır. Haram ürünün helâl sertifikalı satılması, ayrıca sertifika yokken varmışçasına imaj çizilmesi, haksız ticarî uygulamadır. Böylesine mağduriyet yaşayan tüketici, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un 63'üncü maddesine göre Reklâm Kurulu'na şikâyette bulunabilir.

3. Kendisine helâl vaadiyle satılan ürünü/hizmeti yeniden satan/sağlayan tacirin mezkûr ürünün/hizmetin haram olduğu anlaşılınca başvurabileceği hukukî olanaklar

Türk Ticaret Kanunu'nun 18'inci maddesine göre, her tacir, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli iş insanı gibi hareket etmelidir. Külfet niteliği taşıyan bu fıkra, objektif ölçüye dayalı olması kaydıyla belirli durumlarda tacirin evvelden taahhüt etmemiş olduğu bazı edimler yüklenmiş sayılmasına sebep olur (Gümüş, 2016; Kizir, 2011; Kara, 2017). Fikrimce, sahteliği kolaylıkla çıplak gözle anlaşılabilen veya süresi dolmuş helâl sertifikasını her tacirin fark edeceği kabul edilir. Yine, helâl gıda sertifikası bulunduğu hâlde ürün paketinde yer alan içindekiler listesinde aşikâr haram içerik veya katkı yazıyorsa, basiretli tacirin mezkûr sertifikaya itibar ettiğine dair savunması kifayetsizdir. Böylesine kabuller, tacire biçilen basiretli iş insanı rolünde kaynağını bulur.

Basiretli tacirin ithalat yapacağı ülkenin yalnız ithalat rejimini değil mezkûr ürüne dair hukukî beklentilerini de evvelce araştırmış olması beklenir. Kanımca, basiretli tacir, satın aldığı veya bizzat ürettiği ürünler hakkında, bunları ilk defa yahut yeniden satacağı ülkenin varsa kendine özgü helâl sertifikası beklentisinden, hatta ağırlaştırılmış helâl kıstaslarından haberdar olmalıdır. Özellikle, bazı helâl sertifikalarının kimi ülkelerde kabul görmediği dikkate alınmalıdır. Meselâ İngiliz Helâl İzleme Komitesi tarafından verilen sertifika, Malezyalı JAKIM veya Endonezyalı MUI huzurunda kabul görmemektedir (Fuseini, 2017).

Gerek haram emtianın helâl sertifikasıyla gerek helâl sertifikası olmayan ürünün sertifikalıymışçasına piyasaya sunulması, hatta bir veya birden fazla haram içeriği haiz emtiada bu içeriğin bilerek etikette gizlenmesi dürüstlük kuralına aykırıdır. Bu tarz haksız satış yöntemleri, Türk Ticaret Kanunu'na göre rakip tacirler arası, özel hukuk ve ceza hukuku kaynaklı davaların açılmasına zemin hazırlar. Türk Ticaret Kanunu'nun 54 ile 63'üncü maddelerine göre, "aldatıcı veya dürüstlük kuralına aykırı davranışlar ile ticarî uygulamalar hukuka aykırıdır"; özel hukuk ve ceza hukuku kaynaklı davalara sebep olur (TTK. m. 54-63). Ticarî anlamda haksız rekabet, özel hukuk ve ceza hukuku boyutuyla doktrinde incelenmekte (Tarman, 2011; Erdoğan, 2013) fakat konunun helâl sertifikasıyla ilgili izdüşümüne değinilmemektedir. Türk Ticaret Kanunu'nun 55'inci maddesinin 1'inci fıkrasında sıralanan haksız rekabet hâlleri dikkate alındığında, özellikle, tacirin kendi malları hakkında gerçek dışı ve/veya yanıltıcı açıklamalarda bulunması; özel bir sertifikaya sahip olduğu zannı

uyandırması; ayrıca, malının haram olduğunu bilerek gizlemesi, rakip tacirler huzurunda, pek tabii rekabeti suiistimal davranışlarıdır (Tüzüner, 2014).

4. Haram olduğu hâlde helâl gösterilen ürün veya hizmetten ortaya çıkan kişiler hukuku ihtilafları

Kişilik hakkını koruyan davalar, Türk Medenî Kanunu'nun 25'inci maddesinde açıklanmaktadır. Kişilik hakkı, hiç kuşkusuz, dinî inanç kadar, iktisadî bütünlüğü de kapsar. Kişilik, meslekî ve ticarî itibarı da içine alan dinamik korumaya ihtiyaç duyar (Helvacı, 2013; Kaya, 2010; Görgeç, 2013). Bu bakış açısında, helâl sertifikasıyla damgalanmış emtianın esasen haram çıkması, bu emtiayı satın alıp haram olduğunu bilmeyerek ve bilmesi gerekmeyerek Türkiye'de tekrar satan gerçek/tüzel kişi tacirin, müşterileri huzurunda, aslında tüm ticaret arenasında, iktisadî ve meslekî bütünlüğünü, yani kişiliğinin ekonomik cephesini rencide eder (Tüzüner, 2014). Çünkü "tüketilmesi haram olan malın, tüketim amacıyla üretimi ve satışı da haram olmaktadır" (Kisbet, 2019).

Sözde sertifikasına veya üreticinin vaadine güvenip bilmeden haram ürün piyasaya arz eden gerçek veya tüzel kişi satıcı/sağlayıcı/dağıtıcı, haksız rekabetten doğan hukukî imkânlarına ek olarak, aldatma veya ayıba karşı tekeffül yarışmasından, hatta iktisadî ve meslekî bütünlüğünün ihlâl edilmesi üzerine, kişiliği koruyan davalardan, somut olaya göre, birlikte veya ayrı ayrı yararlanabilir. Söz konusu sorumluluk sebeplerinde yığılma değil de yarışma söz konusu olduğunda, Türk Borçlar Kanunu'nun 60'ıncı maddesindeki istisnalar gerçekleşmedikçe, hâkim, yarışan sorumluluk sebeplerinden davacının lehine en iyi giderim sağlayanı seçer. Gerçekten, haksız rekabet, aldatma ve ayıba karşı garanti hükümleri arasındaki ilişkide yarışmadan bahsedilirken bunlardan biriyle kişiliğin korunması arasında yığılma bulunduğu hatırlanmalıdır. İşte aldatılıp piyasaya haram ürün sunmuş olmakla zor durumda kalan tacir, planlanan ithalatlar ve ifa edilmiş satışlar bakımından zaten haksız rekabet, aldatma veya ayıba karşı garanti kaynaklı hukukî imkânlardan faydalanacağı için, Türk Medenî Kanunu'nun 25'inci maddesine göre tecavüzün önlenmesi ve giderilmesi davalarına ihtiyaç bile duymayabilir. Yalnız sair sebeplerle haksız rekabet kaynaklı hükümler tercih edilemezse, aldatma veya ayıba karşı garantiye, sırf kişilik hakkı ihlâline dayalı manevî tazminat talebi eşlik edebilir ki o zaman Türk Medenî Kanunu'nun 25'inci ve Türk Borçlar Kanunu'nun 58'inci maddeleri tatbik edilebilir.

Türk Borçlar Kanunu'nun 58'inci maddesine göre, aynı mağduriyeti yaşayan sadece gerçek kişi tacir değil, tüzel kişi tacir de manevî zarara uğradıysa, manevî tazminat talep edebilir. Tüzel kişilerin acı hissedemeyeceği yönündeki sübjektif görüşün aksine objektif görüş, kanun koyucunun kişi kavramını kullanarak gerçek veya tüzel kişi ayırımı yapmadığından hareketle, tüzel kişi lehine manevî tazminatı uzun yıllardır kabul etmektedir (Ede, 1992; Taşkın, 1992; İşgüzar, 1990; Gönen, 2011; Tüzüner, 2014).

SONUÇ

Helâl sertifikası, Müslüman tüketicinin din ve inanç özgürlüğünü, hatta tüm yaşam alanını ilgilendirmektedir. Türk tacirlerin her türlü emtia satış ve ihracatında, ayrıca bankacılık ve turizm sektörleri dikkate alındığında, çeşitli hizmetlerin sunumunda, işbu sertifika sayfasına, önemli iktisadî araç payesi teslim edilmektedir. Helâl-haram arası şüpheli yakıştırması eleştirilebilir. Çünkü bir gıdanın helâl olup olmadığı asla nihai anlamda şüpheli olamaz. Bahsedilen şüphe sadece üretim sürecine dair bilgi eksikliğinden kaynaklanmakta olup geçicidir. Üretim süreci ve katkı maddeleri tam tamına analiz edilirse, her gıdanın helâl veya haram olduğu derhal netleşir. Helâl sertifikası, çift yönlü faydalarıyla, yalnız alıcı/tüketici kümesini değil, satıcı/sağlayıcı/tacir kesimini de etkisi altına almaktadır. Yine de helâl sertifikasının ticaret hayatındaki sirkülasyonuna gerek Türk gerek mukayeseli öğretide eleştiriler yöneltilmektedir. Bu tenkitlerin dikkate alınması sayesinde, helâl sertifikasının itibarının artacağı ümit edilmektedir. Sertifikası olmadığı hâlde sertifikalı gibi satılan veya haram olmasına rağmen helâl gibi sertifikalanan ürün, alım satımın tüm aktörleri nezdinde çeşitli hukukî ihtilaflara sebep olabilir. Böylesine özel hukuk ihtilaflarının ulusal çözümünde, somut olayda rolü bulunan öznelerin hukukî statüsüne göre, Türk Medenî Kanunu, Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, birlikte veya ayrı ayrı uygulama alanı bulabilir.

KAYNAKÇA

Alkış, A. (2018). Genetiği Değiştirilmiş Organizmaların (GDO) İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 31-54.

Alagöz Başaran, S. ve Demirel E. (2017). Helâl Gıda Sertifikalı Ürünlerin Tüketici Davranışları Üzerine Etkisi: Konya İli Üzerinde Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/28, 451-472.

Atasoy, A. Ö. ve Özdil, H. (2017). Ticarî Satım Sözleşmelerinde Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu Bağlamında Ayıp İhbarında Şekil ve İspat Sorunu. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/1, 1-19.

Ayan, N. (2007). Taşınır Satımında Satıcının Kanundan Doğan Ayıba Karşı Tekeffül Borcu. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15/1, 11-37.

Ayhan, L. H. (2011). Birleşmiş Milletler Viyana Satım Sözleşmesi'ne Göre Uluslararası Satım Sözleşmelerinde Satıcının Ayıba Karşı Tekeffül Borcu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15/2, 1-57.

Aytaç, B. M. (2017). Sinsi veya Uyanık Pazarlama(?); Kavramsal Çerçeve ve Örnek Olaylar. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12/47, 111-131.

Bakan, M. ve Doğan, F. İ. (2018). Rekabet ve Türk Ticaret Kanunu'nda Haksız Rekabet. *Social Sciences Studies Journal*, 4/16, 1409-1425.

Ballı, M. (2015). Türk Ticaret Kanunu'na Göre Haksız Rekabet. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 62-72. 12.8.2020 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1020189 adresinden erişildi.

Batu, A. (2012). Türkiye'de Helâl (Mahzursuz) Gıda ve Helâl Belgelendirme Sistemi. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 7/1, 51-61.

Bergeaud-Blackler, F. (2005). L'État, le culte Musulman et le halal business, Le financement du culte et des pratiques Musulmans en France. *Presses Universitaires de Provence*, 1-35. 9.8.2020 tarihinde https://hal.archives-ouvertes.fr/file/index/docid/51905/filename/papierhalal.pdf adresinden erişildi.

Bergeaud-Blackler, F. (2006). Halal: d'une norme communautaire à une norme institutionnelle. *Journal des anthropologues*, 106-107, Paragraf: 1-33. 9.8.2020 tarihinde http://jda.revues.org/1270 adresinden erişildi.

Bonne, K., Vermeir, I., Bergeaud-Blackler, F. ve Verbeke W. (2007). Determinants of halal meat consumption in France. *British Food Journal*, 109/5, 367-386. https://doi.org/*10.1108/0070700710746786.*

Boran, M. (2016). Gıda Katkı Maddelerinde Helâllik ve Haramlık Ölçütleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42, 1751-1759.

Can, M. (2007). Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Haksız Rekabet. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 69, 151-176.

Çukadar, M. (2017). Helâl Gıda Konusunda Tüketici Davranışları. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 34/3, 190-200.

Dahlan, H. A. ve Sani, A. N. (2017). Comparison and Challenges in the Implementation of *Halal* Food Laws in Malaysia, the Netherlands and United States of America. *The Malaysian Journal of Law and Society*, 21, 53-62. 11.8.2020 tarihinde http://journalarticle.ukm.my/12992/1/26281-79266-1-PB.pdf adresinden erişildi.

Derroisné, N. (2018). Halal, Casher: réglementations et certifications. *inter France*. 23.8.2020 tarihinde https://www.franceinter.fr/societe/halal-casher-reglementations-et-certifications adresinden erişildi.

Ede, N. (1992). Manevî Tazminat Konusundaki Gelişmeler ve Tüzel Kişilerin Manevî Tazminat İstemleri. *Ankara Barosu Dergisi*, 5, 728-738.

Erdoğan, Y. (2013). Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda Haksız Rekabet Suçu. İpek Yolu Canlanıyor, Türk-Çin Hukuk Zirvesi. İstanbul: Adalet, 421-461. 11.9.2020 tarihinde http://dosya.marmara.edu.tr/huk/Sempozyumyayınları/ipekyolucanlanıyor/Dr.YavuzERDO_AN.pdf adresinden erişildi.

Eroğlu, C. E. (2005). Aldatıcı Reklâmlar. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 15-32.

Etri, M. ve Yücel, S. (2016). Halal Certification and Islamophobia **(**A Critical Analysis of Submissions Regarding the Review of Third-Party Certification of Food in Australia Inquiry). *Australian Journal of Islamic Studies*, 1/1, 1-22.

Fındık A. M. (2019). Malezya'nın Helâl Gıda Sertifikasyonundaki Rolü, Helâl ve Etik Araştırmaları Dergisi, 1/2, 82-104.

Fuseini. A. (2017). Halal food Certification in the UK and its impact on food businesses: A review in the context of the European Union. *CAB Reviews*, 12/007, 1-21. https://doi.org/10.1079/PAVSNNR201712007.

Göksoy, C. Y. (2007). Yeni Alman Haksız Rekabet Kanunu ve Haksız Rekabet Alanında Getirdiği Yenilikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9/2, 143-174.

Gönen, D. (2011). Tüzel Kişilerde Kişilik Hakkı ve Korunması. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha.

Görgeç, B. (2013). Genel İşlem Koşullarının Kişilik Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19/1, 403-440.

Gümüş, A. M. (2016). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) m. 18/II'de Yer Alan "Basiretli İş Adamı (Tacir) Davranışı" Ölçütünün İyi Niyetin (TMK. m. 3) Varlığının Belirlenmesindeki İşlevi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22/3, Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan, 1221-1240.

Günay, M. (2011). Hormonlu ve GDO'lu Ürünlerin Dinî Hükmü (Tebliğ). *Güncel Dinî Meseleler İstişare Toplantısı-IV Günümüzde Helâl Gıda* içinde (239-255). Afyonkarahisar: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Güven, Ş. (2011). *Haksız Rekabet Hukuku'nun Amacı ve Koruduğu Menfaatler* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk (Ticaret Hukuku) Anabilim Dalı. Danışman: Kırca İsmail. Ankara.

Güzel, Y. ve Kartal, C. (2017). Helâl Gıda Sertifikası ve Tüketici. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5/4, 299-309.

Halim Ab., M. A. ve Ahmad, A. A. (2014). Enforcement of Consumer Protection Laws on Halal Products: Malaysian Experience. *Asian Social Science*, 10/3, 9-14. Doi: 10.5539/ass.v10n3p9.

Havinga, T. (2010). Regulating Halal and Kosher Foods: Different Arrangements Between State, Industry and Religious Actors. *Erasmus Law Review*, 3/4, 241-255.

Helvacı, S. (2013). *Gerçek Kişiler*. 5. Baskı. İstanbul: Legal.

Hosen, N. (2012). Hilal and Halal: How to manage Islamic Pluralism in Indonesia?. *Asian Journal of Comparative Law*, 7/1, 1-20.

İnal, E. ve Baysal, B. (2006). Tuzak Pazarlama (Ambush Marketing), *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 65/50, 195-235.

İşgüzar, H. (1990). Kişilik Hakkının İhlâli Nedeniyle Manevî Tazminat Davasının Şartları, *Ankara Barosu Dergisi*, 6, 855-876.

Kara, E. (2017). Ticaret Kanunlarının Varsayımsal İnsanı: Amerikan Ticaret Kanunu'nda Reasonable Man ile Türk Ticaret Kanunu'nda Basiretli Tacir. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, 19, Özel Sayı, 2127-2163.

Kaya, M. (2010). Telekomünikasyon Alanında Kişilik Haklarının Korunması. *Ankara Barosu Dergisi*, 68/4, 279-334.

Keleş, Y. (2015). Helâl Gıda Sertifikasyon/Belgelendirme Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Diyanet İlmî Dergisi*, 51/4, 59-101.

Khan, M. I. ve Haleem, A. (2016). Understanding "Halal" and "Halal Certification & Accreditation System"- A Brief Review. *Saudi Journal of Business and Management Studies*, 1/1, 32-42.

Kisbet, M. (2019). İslâm Hukuku'nda Ayıplı Mal Satışından Tüketicinin Korunması. *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, 5/1, 161-195.

Kizir, M. (2011). Yargıtay Kararları Işığında Basiretli İş Adamı Gibi Hareket Etme Yükümlülüğünün Sözleşmenin Değişen Şartlara Uyarlanmasına Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19/2, 245-282.

Köseoğlu, A. (2014). Helâl Belgelendirme Gerekliliği: Değerlendirme Notu. 1-17. Konya: Mevlana Kalkınma Ajansı. 9.8.2020 tarihinde http://www.konyadayatirim.gov.tr/images/dosya/HELAL%20BELGELENDİRME%20GEREKLİLİĞİ.pdf adresinden erişildi.

Kurtoğlu, R. ve Çiçek, B. (2013). Tüketicilerin Helâl Ürünler Hakkındaki Algılama, Tutum ve Beklentilerini Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8/3, 181-205.

Md Yusof, N. B. (2017). Abuse of Halal Certificate: Legal and Procedural Analysis. *World Applied Sciences Journal*, 35/10, 2245-2251. Doi: 10.5829/idosi.wasj.2017.2245.2251.

Memiş, S., Cesur, Z. ve Akın, Ü. (2018). Tüketicilerin Helâl Sertifikalı Mamullere Yöneliminin Algılanan Risk ve Güven Arayışına Aracılık Etkisi, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. 4/2, 32-46.

Ministère de l'agriculture et l'alimentation. (2020). Tout savoir sur l'abattage rituel. 23.8.2020 tarihinde https://agriculture.gouv.fr/tout-savoir-sur-labattage-rituel adresinden erişildi.

Mohamed A. A. (2013). Les enjeux du Halal en France. La vie des idées. 1-11. 23.8.2020 tarihinde https://laviedesidees.fr/IMG/pdf/20130709_les_enjeux_du_halal_en_france.pdf adresinden erişildi.

Oruç M. (2009). *Haksız Rekabette Maddî Tazminat Davası*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha.

Öcal, A. Ş. (2014). 6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Kapsamında Ticarî Reklâmlar (Tebliğ). H. Tokbaş ve F. Üçışık (Der). *Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları* (Eski (4077) ve Yeni Kanun (6502) Karşılaştırmalı) içinde (482-489). 1. Baskı. Ankara: Bilge.

Özdamar, M. ve Ermenek İ. (2007). Haksız Rekabet Davaları ve Korunan Menfaat. *Ankara Barosu Fikrî Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 7/3, 43-71.

Özdemir, H. (2004). Aldatıcı Reklâmlara Karşı Tüketicinin Korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53/3, 61-90.

Özdemir, H. ve Yaylı A. (2014). Tüketicilerin Helâl Sertifikalı Ürün Tercihleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul İli Örneği, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6/1, 183-202.

Özel, Ç. ve Özdemir S. S. (2017). Türk Hukuku'nda Haksız Rekabete İlişkin Düzenlemeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan, 19, Özel Sayı, 189-206.

Özgen, I. ve Hazarhun E. (2019). Gıda Etiketlerindeki E Kodlu Katkı Maddelerinin Helâl Gıda Kapsamında İncelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/41, 481-502.

Ramli, N. (2010). *Laws and regulations on halal production*. USIM-HDC Halal Executive Programme, 1-70. 11.8.2020 tarihinde http://repository.salaamgateway.com/images/iep/galleries/documents/20150912063026 6971.pdf adresinden erişildi.

Ratnasari R. T., Gunawan S., Rusmita S. A. ve Prasetyo A. (2019). Halal Food Certification to Improve the Competitiveness of East and Middle Business in Indonesia. in the 2nd International Conference on Islamic Economics, Business, and Philanthropy (ICIEBP)

Theme: "Sustainability and Socio-Economic Growth". *KnE Social Sciences*, 3/13, 1044-1056. https://doi.org/10.18502/kss.v3i13.4266.

Stitou N. ve Rezgui H. (2012). *Le consommateur Musulman est l'acteur incontournable du Halal.* Rapport ASIDCOM (Mars 2012). 1-22. 9.8.2020 tarihinde http://www.asidcom.org/IMG/pdf/rapport_ASIDCOM-Enquetes_consommateur_musulman.pdf adresinden erişildi.

Şimşek, M. (2013). Helâl Belgelendirme ve SMIIC Standardı. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 22, 19-44.

Tarman, Z. D. (2011). *Haksız Rekabetten ve Aldatıcı Reklâmlardan Doğan Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk*. 1. Baskı. İstanbul: Beta.

Taşkın, Â. (1992). Tüzel Kişilerin Kişilik Haklarının Korunması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 42, 201-243.

Topçuoğlu, M. ve Özkul, B. (2014). Rekabet Hukuku Özellikle Haksız Rekabet Açısından Helâl Gıda Sertifikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4/1, 1-26.

Topçuoğlu, M., Özkul, B., ve Tekelioğlu N. (2017). Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Açısından Helâl Ürün Sorunu ve Sonuçları. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7/30, 19-55.

Tüzüner, Ö. (2014). Helâl Sertifikasının Türk Medenî Hukuku Yönünden Değerlendirilmesi (Tebliğ). H. Tokbaş ve F. Üçışık (Der). *4. Tüketici Hukuku Sempozyumu Sektörel Bazda Tüketici Hukuku ve Uygulamaları* içinde (378-401). 1. Baskı. Ankara: Bilge.

Uzunallı, S. (2013). Genel İşlem Şartlarının Haksız Rekabet Hükümleriyle Denetlenmesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71/2, 383-420.

Yalçın, İ. (2017). Fıkıh ve Siyaseti Şer'iyye Bağlamında Küresel Helâl Belgelendirme Çalışmalarına Eleştirel Bir Bakış. *Türk Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6/3, 437-472.

Yıldırım, A. (2019). Halal Certification and Its Application in Malaysia. *Amasya Theology Journal*, 13, 143-165.